

ВІЙСЬКОВІ ОБОРОННІ ОБ'ЄКТИ ЗАКАРПАТТЯ ЯК РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИСТИЧНИЙ ПРОДУКТ

Носа Б. М., зав. лабораторії

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Важливим чинником розвитку західноукраїнського регіонального туризму є наявність на його території культурних, історичних, природних та ін. пам'яток. Роль історичних, зокрема військових, об'єктів у системі функціонування регіональної туристичної індустрії залишається невизначеною.

Історичні процеси державотворення та глобальні світові катаклізми, учасником яких стала Україна, залишили по собі численні оборонні споруди, фортифікації, елементи колишньої військової інфраструктури, місця поховань та битв. Всі ці об'єкти історично-військової спадщини можуть стати чинником розвитку регіонального туризму, зокрема військового (мілітарі, військово-пізнавального, військово-історичного).

На туристський інтерес до таких об'єктів вказує достатньо активний розвиток військового туризму у світі. Зацікавлення «традиційно викликають події сучасної історії – масштабні бойові дії 20 ст. (1-ша та 2-га світові війни)» [2]. Це, передусім, стосується країн Західної Європи, на території яких під час світових війн відбувались вирішальні та загальновідомі битви [1, с. 46].

Станом на 2013 рік в Україні нараховувалось 53456 пам'яток історії, найчисельнішу групу якої становлять пам'ятки воєнної історії [2]. Значна частина з них розташована на території Західної України, яка в період Другої світової війни тісно ввійшла у контекст глобальних оборонних військових систем. Саме тут було розгорнуто кілька ліній оборони, наймасштабніші з яких: лінія Молотова (СРСР), так званий Бастіон Полісся (оборонна лінія Польщі) та лінія Арпада (збудована на території Закарпаття Угорщиною з метою захисту від нападу СРСР). Кожна з цих ліній складалась із ДЗОТів, ДОТів, протитанкових надоб'їв, дротяних загороджень, військової інфраструктури тощо. В результаті воєнних протистоянь значна частина елементів оборонних ліній була зруйнована. Збережені об'єкти перебувають у занедбаному стані і лише частково використовуються у туристських та інших цілях.

Значний потенціал для розвитку військового туризму має Закарпатська обл., на території якої, окрім фортифікаційних споруд, знаходяться військові об'єкти періоду Другої світової війни: 4 угорські лінії оборони (лінії Арпада, Гуняді, Ласла, Св. Іштвана) та 2 чехословацькі (лінії Бенеша та Масарика). Наймасштабнішою з них є лінія Арпада.

Військові пам'ятки Закарпаття цього періоду дедалі частіше стають об'єктами мілітарі туризму, який, за відсутності належної підтримки регіональної влади, розвивається

зусиллями зацікавлених турпідприємств, громадських організацій та активістів. Актуальні пропозиції організованого військового туризму області представлені 3-ма туристичними маршрутами: 1) «Лінія Арпада» (розроблений Ф. Шандором): Свалява-Уклин-Верхня Грабівниця-Підполоззя-Гукливе-Міжгір'я-Синевир, – включає відвідування військових ліній Закарпаття на маршруті протяжністю 190 км. 2) «Лінія Арпада», розроблений працівниками Національного природного парку «Синевир»: поблизу сіл Синевир та Синевирська Поляна, – включає відвідування споруд лінії помаркованим пішохідним маршрутом протяжністю 1,5 км. 3) «Лінія Арпада»: с. Колочава, – включає відвідування однойменного музею (командий бункер, бункер-шпиталь, бункер-їдальня та протитанкові залізобетонні споруди). Військовий туризм, як і згадані маршрути, зорієнтовані та користуються популярністю як серед вітчизняних, так і закордонних (з Угорщини, Чехії) шанувальників історії, військової архітектури, техніки.

Розробка згаданих пропозицій зумовлена туристським попитом до таких пам'яток та позитивно позначилась на розвитку туристичної інфраструктури: впорядковано окремі об'єкти (напр., бункер у с. Верхня Грабівниця), помарковано стежки, створено спеціалізовані заклади розміщення (напр., мілітарі-готель «Грінгоф»), музеї («Лінія Арпада» у с. Колочава).

Незважаючи на таку позитивну динаміку впливу, належної уваги до розвитку військового туризму немає. За даними О. Поліщука [2], у 2010 р. Київським національним університетом ім. Т. Шевченка було запропоновано Міністерству оборони України розробити наукову програму розвитку військового туризму, проте така пропозиція була відхилена. Поняття військового туризму не включено до ЗУ «Про туризм», не згадується про нього й у «Програмі розвитку туризму і курортів Закарпатської обл. на 2011-2015 рр.».

Отже, військові оборонні споруди можуть стати повноцінним регіональним туристичним продуктом, що сприятиме збереженню історичної пам'яті, розвитку туристичної індустрії краю та формуванню привабливого іміджу області, що можливо втілити шляхом розробки дієвої концепції розвитку військового туризму Закарпаття шляхом залучення провідних науковців (істориків, туризмознавців, економістів) та практиків краю.

Література:

1. Голиборода І. Перспективи розвитку військово-історичного туризму на Львівщині / І. Голиборода // Вісник Львівського національного університету. Серія міжнародні відносини. – Випуск 29. – Ч. 2. – 2012. – С. 45-50.
2. Поліщук О. Особливості та складові мілітарі-туризму. Об'єкти військово-пізнавального туризму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/index.php/ru/conference/the-content-of-conferences/archives-of-individual-conferences/oct-2014>